

بررسی و تاثیر گردشگری فرهنگی و ایجاد کارآفرینی روستایی

جمشید وصال نژاد^۱

چکیده:

بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی از مشکلات اصلی روستاها، به ویژه در بین جوانان روستایی است. کاهش شاغلان بخش کشاورزی این واقعیت را نشان می‌دهد که در آینده، افزایش اشتغال در نواحی روستایی در گرو توسعه‌ی بخش‌های صنعت و خدمات است. کارآفرینی به عنوان موتور توسعه‌ی اقتصادی، می‌تواند یکی از راهبردهای اصلی حل مشکلات روستایی، متنوع‌سازی اقتصاد و استفاده‌ی بهینه از منابع روستاهای کشور باشد. گردشگری یکی از بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنایع در حال رشد است، در نتیجه تقاضاهای جدید گردشگران و نیاز به تنوع محصولات و مقصدهای گردشگری، زمینه‌ای برای توسعه‌ی کسب و کارها، به ویژه کسب و کارهای کوچک و متوسط و توسعه‌ی کارآفرینی فراهم می‌آورد. هم دولت و هم مردم بومی گردشگری را به عنوان یک منبع بالقوه اشتغال‌زایی و عامل رشد اقتصادی برای جوامع بومی محسوب می‌کنند. صنعت گردشگری با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید موجب تقویت موقعیت مردم بومی در جامعه و استقلال اقتصادی می‌شود. توسعه گردشگری قومی و عشایری همچنین موجب بهبود سرمایه‌گذاری، توسعه زیرساخت‌ها و افزایش درآمدهای مردم محلی می‌شود. گردشگران سفر کرده به مناطق قومی و عشایری، پول بیشتری برای خرید سوغات و اقامت در چنین مناطقی می‌پردازند، بنابراین گردشگری قومی و عشایری یک ابزار مهم توسعه اقتصادی است.

کلید واژه‌ها: گردشگری، نواحی روستایی، رشد اقتصادی، کارآفرینی

۱ - مقدمه

یاز روزافزون بشر به گردشگری موضوعی است که لزوم توجه به افزایش کانال‌های گردشگری را تقویت می‌کند^۲. فرهنگی و گردشگری در قرن بیست از صناعی بودند که رشد عمده‌ای داشتند و در اواخر قرن بیست این دو بخش ترکیب یافتند و به گردشگری فرهنگی که یکی از مطلوب‌ترین گزینه‌های توسعه کشورها و مناطق در سراسر جهان است، تبدیل شدند^۳. اساساً فرهنگی و گردشگری دو مقوله جدانشدنی از یکدیگرند و برای همیشه با یکدیگر خواهند ماند^۴. عنصر فرهنگی در رأس هرم صنعت گردشگری است و بدون در نظر گرفتن فرهنگ، برخلاف سایر صنایع، نمی‌توان وارد این صنعت شد^۵.

^۱ کارشناسی، رشته جغرافیای انسانی، دانشگاه اصفهان، Mr.JamshidWasalnejad1356@gmail.com

^۲ حبیب و حسینی نیا، ۱۳۹۱

^۳ Csapó, 2012

^۴ Richards, 1996

^۵ کروی، ۱۳۸۲

مفهوم گردشگری فرهنگی بسیار پیچیده است و یک بحث طولانی در میان دانشمندان در مورد تعریف و مفهوم آن وجود دارد، توضیح اینکه گردشگری فرهنگی چیست و گردشگران فرهنگی چه کسانی هستند بسیار دشوار است.⁶ ریچارد⁷ (1996) گردشگری فرهنگی را از دو بعد تعریف کرد؛ در **بعد مفهومی** گردشگری فرهنگی حرکت انسان ها برای جاذبه های فرهنگی و جدا شدن از مکان معمول سکونت با هدف به دست آوردن اطلاعات و تجربه جدید برای ارضای نیازهای فرهنگی، تعریف شده است. از **بعد فنی** گردشگری فرهنگی، حرکت انسان ها برای جاذبه های فرهنگی خاص همچون مکانهای تاریخی، نشانه های زیباشناختی و فرهنگی، هنرها و نمایش ها که خارج از مکان معمول سکونت قرار دارد را در بر می گیرد.

کمیته گردشگری کانادا⁸ گردشگری فرهنگی را شرکت در فعالیت های فرهنگی مانند بازدید از موزه ها و نمایشگاه ها، هنرهای نمایشی، رخدادهای جشنواره ها، جاذبه های میراث و مکانهای تاریخی، غذاها و سنت های محلی تعریف کرده است.⁹ گردشگری فرهنگی می تواند شامل طیف وسیعی از تجربه های فرهنگی گردشگر همچون بازدید از هنرهای نمایشی، جشنواره ها، بناهای تاریخی، موزه ها، میراث طبیعی، آیین های مذهبی و شرکت در سفرهای آموزشی باشد.¹⁰ جعفری (2002) گردشگری فرهنگی را ظهور علائق انسان برای ارضاء حس کنجکاوی در مورد چگونگی زندگی و محیط پیرامون مردم و همچنین دیدار از ابعاد فیزیکی زندگی آنها تعریف کرده است که در شغل، موسیقی، ادبیات، رقص، غذا، نمایش، صنایع دستی، زبان و آیین های مذهبی جلوه گر می شود.

2- مبانی نظری تحقیق

۲-۱- انواع گردشگر فرهنگی

در واقع گردشگری فرهنگی زیر مجموعه ای از گردشگری در رابطه با فرهنگ و هنر یک کشور یا منطقه است.¹¹ گردشگری فرهنگی یک محصول گردشگری است که در آن انگیزه گردشگران آشنایی با فرهنگ جدید، شرکت در حوادث فرهنگی و بازدید از جاذبه های فرهنگی است.¹² این نوع گردشگری می تواند نقش اساسی در اعتلای فرهنگی گردشگران داشته باشد و گردشگران را با فضای جغرافیایی، انسان ها و فرهنگ های دیگر آشنا سازد.¹³ پنج نوع گردشگر فرهنگی بر اساس اهمیت فرهنگی در تصمیم گیری سفر و عمق تجربه گردشگری وجود دارد که در زیر به آنها اشاره شده است:

- گردشگران فرهنگی **هدفمند**: به گردشگرانی اطلاق می شود که در درجه اول با انگیزه فرهنگی به سفر می روند و به دنبال کسب یک تجربه فرهنگی عمیق هستند.
- گردشگران فرهنگی **گشت و گذار**: گردشگرانی هستند که به سفر با دلایل فرهنگی برای تجربه سطحی می روند.
- گردشگران فرهنگی **غیرمترقبه**: به آن گروه از گردشگرانی گفته می شود که فرهنگ انگیزه اولیه آنها برای سفر نیست، اما گردشگران درگیر یک تجربه فرهنگی عمیق شانس می شوند.
- گردشگران فرهنگی **اتفاقی**: که گاهی به وسیله فرهنگی تحریک می شوند اما گردشگری فرهنگی انگیزه ای ضعیف برای سفر است و به دنبال تجربه سطحی هستند.

⁶ Csapó, 2012

⁷ -Richards

⁸ - Canadian Tourism Commission

⁹ CTC, 2003

¹⁰ Raj, 2003

¹¹ Singh, & Rao, 2010

¹² Csapó, 2012

¹³ امین بیدختی، شریفی و توکلی، ۱۳۹۲

گردشگری فرهنگی **ضمنی**: زمانی اتفاق می افتد که فرهنگ یک عامل انگیزشی جهت سفر برای گردشگران نیست و عمدتاً بازدید به دلیل جاذبه های فرهنگی نیست.^{۱۴}

گردشگری فرهنگی سبکی از گردشگری بر اساس علاقه به جستجو و شرکت در تجربیات عمیق و جدید فرهنگی، زیباشناختی، فکری، عاطفی و روانی است.^{۱۵} نیمسزگ^{۱۶} (2013) تأکید می کند که گردشگری فرهنگی علاوه بر استفاده از تجلیات فرهنگی گذشتگان بر فرهنگ و شیوه زندگی مردم معاصر جوامع و مناطق مختلف نیز توجه دارد. از این رو زیبل و همکارانش^{۱۷} (1992) گردشگری فرهنگی را به گردشگری میراث (که به محصولات فرهنگی و هنری گذشته مربوط می شود) و هم گردشگری هنری (که به محصولات فرهنگی معاصر توجه دارد) تقسیم می کنند. محمدی میخوش (۱۳۹۱) بر این نکته تأکید دارد که گردشگری فرهنگی به همان اندازه که به تاریخ و میراث فرهنگی مردم یک مکان توجه دارد، به شیوه زندگی مردم آن مکان در حال حاضر نیز اهمیت می دهد. در همین رابطه بیتون^{۱۸} (2006) نیز یک تقسیم بندی دوگانه از گردشگری فرهنگی ارائه داده است: اولی نوع مرسوم و سنتی گردشگری فرهنگی است که در آن گردشگران، میراث مردم میزبان را از طریق موزه، تئاتر، گالری و هتل ها فرا می گیرند؛ در این روش گردشگران با مردم میزبان حداقل تعاملات را خواهند داشت، نوع دوم که بیشتر با علم مردم شناسی مرتبط است بر انگیزه قوی بازدید کننده برای شناخت فرهنگی مردم بومی در محیط طبیعی آنها استوار است؛ در این گونه گردشگری گردشگران تمایل زیادی برای شناخت فرهنگ اقوام ساکن در نواحی خارج از شهرها دارند.

در واقع هنگامی که گردشگر به یادگیری و یا شناخت فرهنگی مردم بومی (از طریق ارتباط مستقیم و یا از طریق شواهد زندگی آنها در محیط طبیعی زندگی آنها اقدام کند، نوعی از گردشگری فرهنگی به فعلیت رسیده است که به آن گردشگری قومی نیز اطلاق می شود.^{۱۹} در این گونه از گردشگری، اقلیتهای قومی، نژادی و محلی فرهنگ خویش را در محیط طبیعی خود به گردشگران معرفی می کنند.^{۲۰} رایان و هیگینز^{۲۱} (2006) نیز صراحتاً از گردشگری قومی به عنوان یک گونه از زیر مجموعه گردشگری فرهنگی یاد می کنند که امروزه یک جاذبه چشم گیر را برای دنیای مدرن به ارمغان آورده است.

۲-۲- گونه شناسی جاذبه های فرهنگی

اگر بخواهیم به طور تخصصی تر گردشگری فرهنگی را بررسی کنیم، باید اجزای آن را بشناسیم. ما در گونه شناسی جاذبه های گردشگری فرهنگی هشت مورد عمده را طبقه بندی می کنیم. این موارد عبارتند از: سایت های باستان شناسی، تاریخی و فرهنگی، الگوهای خاص فرهنگی، هنرها و صنایع دستی، فعالیت های جذاب اقتصادی، اماکن شهری جذاب، موزه ها، فستیوال ها و رویدادهای فرهنگی و در آخر هم آداب و رسوم مهمان پذیری ساکنان. هر یک از این انواع جاذبه ها، ویژگی ها و خصوصیات خاص خود را دارد. خوشبختانه ایران از نظر جاذبه های فرهنگی بسیار غنی است و از لحاظ پتانسیل های فرهنگی در بین ۱۰ کشور اول دنیا قرار دارد.

¹⁴ McKercher & du Cros, 2003

¹⁵ دانشپور و نوذری، ۱۳۹۳

¹⁶ - Niemczyk

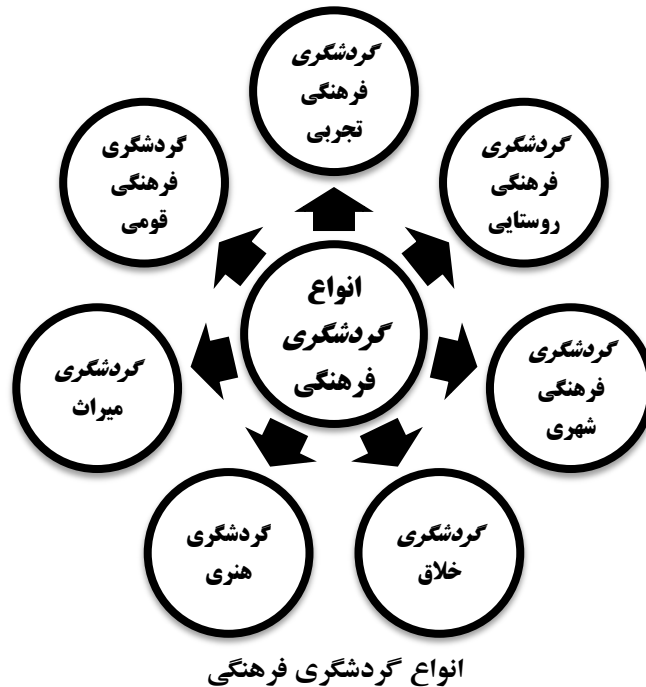
¹⁷ - Zeppel et al

¹⁸ - Beeton

¹⁹ Yang, Wall, & Smith, 2008

²⁰ Yang et al., 2008

²¹ - Ryan & Higgins

۲-۳- سایت‌های باستان‌شناسی، تاریخی و فرهنگی:

شامل یادمان‌های ملی و فرهنگی، ساختمان‌های تاریخی، ساختمان‌های مهم مذهبی و مکان‌هایی که در آن یک اتفاق مهم تاریخی یا مذهبی رخ داده باشد. فرهنگ شرقی به علت قدمت بسیار زیاد خود، موارد بسیاری از این گونه را داراست. انواع معابد بودایی، مساجد اسلامی، کاخ‌ها و ساختمان‌های تاریخی، آرامگاه‌ها و مقبره‌ها، تپه‌ها و سایت‌های باستانی، اماکن مقدس مذهبی و... از جمله آن هستند. جذابیت این نوع از منابع گردشگری فرهنگی، به علت قدمت تاریخی یا ارزش مذهبی و ملی آن است. به طوری که گاهی معرف یک ملت، یک قوم یا یک تمدن هستند. به عنوان مثال تخت جمشید یا پارسه، به عنوان مظهر تمدن و فرهنگ ایرانی در بین جهانیان محسوب می‌شود یا مساجد ایرانی به نوعی، گونه‌ای خاص از معماری اسلامی را شامل می‌شوند. بازدید از مناطق جنگی یا اماکنی که در گذشته اتفاقی خاص در آن جا حادث شده نیز در این گروه جای می‌گیرند.

۲-۴- الگوهای خاص فرهنگی:

الگوهای خاص فرهنگی به سنت‌ها و شیوه‌هایی از زندگی گفته می‌شود که برای گردشگران جالبند. این الگوهای فرهنگی شامل آداب و رسوم، لباس، جشن‌ها، شیوه‌های زندگی، اعتقادات مذهبی و فعالیت‌هایی که بیشتر در زندگی روستایی و به ندرت در زندگی شهری مشاهده می‌شود، هستند. معمولاً به علت تفاوتی که در الگوهای خاص فرهنگ شرقی با دیگر نقاط دنیا وجود دارد، فرهنگ شرقی برای عمده گردشگران اروپایی و آمریکایی بسیار جذاب است. حتی به علت پهناور بودن قاره آسیا، این الگوها برای خود مردم این قاره نیز دارای جذابیت است. بسیاری از گردشگران از دیدن شیوه لباس پوشیدن و آداب و رسوم مردم یک روستا در دل کویر ایران بسیار لذت می‌برند. آنها سختی سفر را تحمل می‌کنند تا بدانند اعتقادات مذهبی ایرانیان چگونه است؟ آنها چگونه زندگی می‌کنند؟ چگونه شادی می‌کنند؟ چگونه عزاداری می‌کنند و... نکته دیگری که در این نوع از گردشگری فرهنگی برای گردشگران جذاب است، سادگی و بی‌آلایشی فرهنگ و تمدن شرقی است. به طوری که آنها پاکی و تصفیه روحی را در این نوع از زندگی می‌جویند.

۲-۴-۱- هنرها و صنایع دستی:

اشکال مختلف هنرهای اجرایی شامل رقص‌های محلی، موسیقی، تئاتر و هنرهای تجسمی از قبیل نقاشی و مجسمه‌سازی در این گروه جای می‌گیرد. بدون شک زیبایی و اصالتی که هنر شرق دارد، در هیچ جای دنیا یافت نمی‌شود. ایران نیز یکی از تاثیرگذارترین تمدن‌ها در هنر شرق است. شاید برای توضیح همین یک جمله کافی باشد: هنر نزد ایرانیان است و بس... و به راستی هنر نزد ایرانیان است. در میان رشد بی‌رویه موسیقی‌های گوناگون، موسیقی سنتی ایرانی همواره جایگاه خود را حفظ کرده و به عنوان یک موسیقی فلسفی و عرفانی خود را نشان داده است. رقص‌های محلی ایرانیان بسیار جذاب و متنوع هستند و نمایش‌های ملی ما از جمله تعزیه، در آثار معنوی جهانی ثبت شده‌اند. یکی از ویژگی‌های مهم هنر ایرانی منحصر به فرد بودن آن است. یعنی شبیه هیچ هنر دیگری نیست و به نوعی منعکس کننده تمدن ایرانی - اسلامی است.

۲-۴-۲- فعالیت‌های جذاب اقتصادی:

یکی از انواع خاص گردشگری فرهنگی مشاهده، توصیف و یا به تصویر کشیدن پاره‌ای از فعالیت‌های اقتصادی جذاب از قبیل پرورش گیاهان و محصولات کشاورزی، داد و ستد در بازارهای سنتی، به کار بردن تکنیک‌های خاص برای شکار و یا ماهیگیری و... است. به عنوان مثال مراسم گلاب گیری در قمصر کاشان یکی از انواع فعالیت‌های جذاب اقتصادی است. به طوری که روند تولید گلاب برای بسیاری از بازدیدکنندگان جالب است و در انتها ممکن است محصول تولید شده را خریداری کنند. امروزه بسیاری از گردشگران برای بازدید از بازارهای سنتی و تاریخی، به مقاصد گوناگون سفر می‌کنند تا ضمن خرید از این بازارها با فضای تجاری و شیوه دادوستد آنها نیز آشنا شوند.

۲-۴-۳- اماکن شهری جذاب:

در مقابل جذابیت‌هایی که اماکن روستایی دارند پارک‌ها، مراکز فرهنگی، سالن‌های نمایش، گالری‌های هنری، حمل و نقل و بسیاری دیگر از عناصر شهری نیز می‌توانند دارای جذابیت باشند. در بعضی از شهرها اجرای هنرهای مختلف، بازی‌ها، اپراها، کنسرت‌های موسیقی و... جذابیت‌های عمده‌ای را هم برای ساکنین محلی و هم برای گردشگران ایجاد می‌کنند. به عنوان مثال حمل و نقل آبی در بسیاری از شهرها که دارای رودخانه‌ها و کانال‌های گوناگون هستند، منبع خوبی برای جذب گردشگر است. لزوم توسعه شهری در راه رسیدن به این نوع از گردشگری فرهنگی اهمیت ویژه‌ای دارد. این امر نیازمند مدیریتی قوی و علمی و برپایه علم شهرسازی است.

۲-۴-۳-۱- موزه‌ها:

موزه‌ها معمولاً در مکان‌های شهری و با موضوعات مختلفی همچون باستان‌شناسی، تاریخی، قوم‌نگاری، تاریخ طبیعی، هنری، صنایع دستی، علم و تکنولوژی، صنعت و... برپا می‌شوند. در کنار موزه‌ها می‌توان فروشگاه‌های لوازم قدیمی و عتیقه‌ها را نیز در این طبقه قرار داد. بدون شک دیدن موزه ایران باستان و موزه اسلامی برای بسیاری از گردشگران خارجی و حتی گردشگران داخلی دارای جذابیت است. در این جا نیز می‌توان اشاره کرد که تمدن و فرهنگ شرقی به علت همان قدمت بسیار زیاد خود از لحاظ ابزار و لوازم تاریخی بسیار غنی است. نکته دارای اهمیت در این بحث توجه به مدیریت موزه‌ها و این فروشگاه‌های خاص است. به طوری که درصد بالایی از موفقیت موزه‌ها در جلب مخاطب به معماری، امکانات و تسهیلات، شیوه مدیریتی و به طور کلی کیفیت آن بستگی دارد. متأسفانه در ایران به اندازه کافی به موزه‌ها توجه نمی‌شود و بسیاری از آنها تنها به انبار تبدیل شده‌اند.

۲-۳-۴-۲- فستیوال‌ها و رویدادهای فرهنگی:

انواع و اقسام جشنواره‌های فرهنگی و هنری، راهپیمایی‌های سالانه و کارناوال‌ها در این گروه جای می‌گیرند. امروزه بسیاری از تورهای نمایشگاهی و جشنواره ای طراحی شده‌اند که طی برگزاری جشنواره و یا نمایشگاه بازدیدکنندگان را به دیدار از این رویدادهای فرهنگی می‌برند. مراسم عزاداری عاشورا یکی از انواع مطرح این نوع رویدادهاست که با توجه به ارزش مذهبی و تاریخی آن، می‌تواند جذابیت خاصی برای گردشگران خارجی داشته باشد و ضمن آشنا کردن آنها با دلایل این عزاداری‌ها، آداب و رسوم آن را نیز به معرض نمایش بگذارد. با توجه به انواع جشن‌های خاصی که در کشور ما برگزار می‌شود. توسعه این نوع از گردشگری فرهنگی می‌تواند بسیار مفید باشد.

۲-۳-۴-۲- آداب و رسوم مهمانپذیری ساکنان:

یکی از جذابیت‌های واقعی برای گردشگران، دوستانه بودن و شخصیت مهمانپذیری ساکنین محلی در برخورد با آنهاست. گردشگران از این که در جامعه میزبان مورد احترام قرار گیرند و به شیوه ای سنتی و بومی مورد استقبال و پذیرایی قرار گیرند بسیار لذت می‌برند. اگر چه معیاری برای اندازه‌گیری نوع و کیفیت این امر وجود ندارد اما با آموزش ساکنان محلی می‌توان آنها را برای پذیرش گردشگر آماده کرد.

جدول 1 انواع گردشگری فرهنگی

تعاریف	انواع گردشگری فرهنگی
نوعی گردشگری به منظور بازدید از قلعه‌ها، کاخ‌ها، مکان‌های باستانی، بناهای تاریخی، موزه‌ها و مکان‌های مذهبی است.	گردشگری میراث
نوعی از گردشگری است که به بازدید از تئاتر، کنسرت، گالری، جشنواره‌ها، جشن‌ها، رویدادها و مکانهای ادبی می‌پردازد.	گردشگری هنری
این نوع گردشگری به منظور مشاهده آثار عکاسی، نقاشی، سفال، رقص، آشپزی، صنایع دستی و صنایع خلاق صورت می‌گیرد.	گردشگری خلاق
گردشگری با هدف بازدید از شهرستان‌های تاریخی، شهرستان‌های صنعتی بازسازی شده، تحولات آب‌نما، جاذبه‌های میراث و خرید صورت می‌گیرد.	گردشگری فرهنگی شهری
این نوع گردشگری شامل گردشگری روستایی، گردشگری مزرعه با کشاورزی، موزه‌های طبیعی (اکو موزه)، مناظر فرهنگی و پارک‌های ملی است.	گردشگری فرهنگی روستایی
پارک‌های تفریحی، رستوران، مراکز خرید، کنسرت‌های پاپ، رویدادهای ورزشی، سینما و تلویزیون محلی جز گردشگری فرهنگی تجربی هستند.	گردشگری فرهنگی تجربی
گردشگری فرهنگی قومی شامل کویر گردی، جنگل گردی، بازدید از قوم و قبیله‌ها، بازدید از مراکز فرهنگی، مراکز هنری و صنایع دستی مردم بومی و قومی، بازدید از برنامه‌های فرهنگی و جشنواره‌ها مردم بومی و قومی	گردشگری فرهنگی قومی

منبع: (M. Smith, 2009).

۲-۵- گردشگری قومی

گردشگری قومی به عنوان بخشی از گردشگری فرهنگی، بخش مهمی از صنعت گردشگری جهانی است.^{۲۲} گردشگری قومی شیوه‌های منحصر به فردی برای جذب گردشگر و فرصت‌هایی برای گردشگری و توسعه اقتصادی ارائه می‌دهد.^{۲۳} در واقع از طریق گردشگری قومی نمادهای فرهنگی شامل غذاهای سنتی، موسیقی، هنر، رقص و... تحت تأثیر گردشگری قومی ماهیت پیدا کرده و تجاری می‌شوند.^{۲۴} حفظ ویژگی‌های فرهنگ بومی یکی از گزینه‌های اصلی برای جذب گردشگر است. گردشگرانی که به میان قوم‌ها و قبیله‌ها سفر می‌کنند دلیل اصلی شان برای سفر لذت بردن از زندگی روزمره خود در محیط‌های مختلف و تجربه فرهنگ مردم بومی است.^{۲۵} زیرا

²² Ishii, 2012

²³ Barman et al., 2010

²⁴ Ray, 1998

الگوهای فرهنگی، سنت ها و شیوه زندگی مردم بومی با گردشگران متفاوت است؛ این تفاوت برای بسیاری از گردشگران جالب است.²⁶ برای مردمان کشورهای توسعه یافته هر چه فرهنگ سنتی تر باشد دیدنی تر و تماشایی تر است و برای سفر به آن مناطق تمایل بیشتری دارند؛ بنابراین مردم بومی می توانند فرهنگی خود را به عنوان کالای قابل فروش عرضه کنند.²⁷

۲-۵-۱- تعریف مردمان بومی و قبیله ای

قوم یا قبیله یک گروه انسانی و نژادی هستند که دارای زبان، فرهنگ و سبک زندگی خاصی در چارچوب یک شاخه بزرگی نژادی هستند، به قسمی که حتی از دیگر گروه های نژادی خود قابل تشخیص هستند. سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۴ برای جامعه قومی دو ویژگی در نظر گرفته است: اول اینکه از نسل گروه هایی باشند که در گذشته در یک ناحیه خاص قبیله از ایجاد مرزبندی جغرافیایی مدرن زندگی می کرده اند، دوم اینکه فرهنگ و هویت اجتماعی خود را حفظ کرده باشند. به طور خلاصه مردم بومی کسانی هستند که ویژگی اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی متفاوت از دیگر بخش های جامعه ملی دارند و با داشتن قوانین و مقررات، آداب و رسوم و سنت های خاص در کشور بدون داشتن یک مرز مستقل و با وضعیت حقوقی مستقل با سیستم حاکم خود ساکن هستند.²⁸

اسمیت، باتلر و هینچ²⁹ (1996) در نظریه فور اچ (4H) ویژگی مردم بومی را زیستگاه، تاریخچه، میراث فرهنگی و صنایع دستی معرفی می کنند. روش زندگی مردم بومی در اغلب موارد در استفاده پایدار از منابع اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی است؛ زیرا مردم بومی در محیط زیست طبیعی در سرزمین اصلی و حیات وحش خود به مدت طولانی زندگی می کنند.³⁰ بسیاری از گروه های قومی و قبیله ای در دنیایی که روز به روز جهانی تر می شوند، در حال مبارزه برای بقای خود هستند، در نتیجه شماری از سازمانهای بین المللی و ملی برای پاسداری از منافع این گروه ها توسعه گردشگری قومی را راهی برای کسب حمایت بین المللی پیشنهاد می دهند.³¹

۲-۵-۲- تعریف گردشگری قومی

گردشگری قومی دیدن مردم بومی یا اقلیت های قومی در محیط زیست طبیعی خود که ممکن است یک منطقه مثل پار کی ملی، جنگل، بیابان و یا منطقه کوهستانی باشد، تعریف شده است.³² در واقع گردشگری قومی مشاهده سبک زندگی افراد بومی با هدف شناخت اقوام مختلف و شرکت در تجربه های آنان است.³³ فعالیت های متداول در چنین گردشگری شامل دیدار از منازل افراد بومی، حضور در جشن ها و شرکت در مراسم مذهبی آنهاست. همچنین هارون، ویلر و هال³⁴ (1992) گردشگری قومی را تماس مستقیم گردشگر با فرهنگ میزبان، محیط زیست، خانه های بومی ها و شرکت در فعالیت های سنتی مانند آداب و رسوم، مراسم و یا رقص آن ها تعریف کرده است.

گردشگری قومی، فعالیت های گردشگری است که در آن مردم بومی به طور مستقیم از طریق ارائه فرهنگ خودشان با گردشگران در ارتباط هستند³⁵، به عبارتی گردشگری قومی بازاریابی بومیان و آداب و رسوم منحصر به فرد و متفاوتشان برای مصرف گردشگری است.³⁶

²⁵ Y.-T. Huang, 2013

²⁶ داغستان، ۱۳۹۱

²⁷ پاپلی یزدی، سقایی، ۱۳۹۲

²⁸ Yamamoto, 2005

²⁹ - Smith, Butler, & Hinch

³⁰ Yamamoto, 2005

³² M. Smith, 2009

³¹ اسمیت، مک لئود و روبرتسون، ۱۳۹۱

³⁴ - Harron, Weiler, & Hall

³⁵ Butler & Hinch, 2007

³⁶ D. Smith, 1989

³³ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

گردشگری قومی را می توان به طور گسترده کالایی شدن فرهنگ بومی برای فروش به عنوان محصولات در بازارهای گردشگری تعریف کرد.^{۳۷} گردشگران حتی بدون ارتباط رودررو با بومیان مشتاق اند تا هنرها و صنایع دستی آنان را به عنوان سوغات بخرند و از نمایش ها و اجراهای فرهنگی بومیان که به نظر می رسد بخش جدایی ناپذیر از تجربه شان است، لذت ببرند.^{۳۸}

اجراهای همه گیر برنامه های فرهنگی، نمایشی و رونق بازار هنر و صنایع دستی اهمیت رو به رشد فرهنگ بومی را برای محصول گردشگری نشان می دهد.^{۳۹} به عبارتی فرهنگ بومی به عنوان یک محصول گردشگری بازاریابی می شود، زیرا گردشگران تمایل به تجربه کردن مقصد جامعه میزبان دارند.^{۴۰} چانگ و لیائو^{۴۱} (2009) اشاره دارند که فرهنگ بومی یک شاخص مهم محصولات گردشگری است که بر اساس مناطق گردشگری بومی منعکس می شود و به عنوان محتوای اصلی کالا تبدیل به نوع جدیدی از منابع اقتصادی شده است.

بسیاری از کشورها از مزیت تنوع فرهنگی و قومی خود بهره برده و از گردشگری قومی به عنوان ابزاری در جهت توسعه همه جانبه کشورشان استفاده کرده اند.^{۴۲} گاه گردشگران با هدف مطالعه و بررسی ویژگی ها، آداب و سنن و روش زندگی یک قوم خاص به مناطق اسکان آنها سفر می کنند، گاه نیز چنین اقوامی ممکن است نوما یا چادرنشین و کوچ رو باشند، در این موارد گردشگران همراه عشایر یا قبائل کوچک سفر کرده و با آنها در طول سفر زندگی می کنند.^{۴۳} در چهارچوب نگرش پسامدرن کوچ منبع با ارزشی برای هویت یابی و جستجوی اصالت از سوی گردشگران است.^{۴۴}

ایران با دارا بودن چهار میلیون نفر جمعیت قومی، ایلی و عشیره ای از ظرفیت تنوع فرهنگی و قومی در جهت جذب گردشگر به خوبی بهره نبرده است.^{۴۵} ایران یکی از ده کشور اول جهان از نظر جاذبه های تاریخی، فرهنگی، طبیعی و مردم شناسی است و این منابع عظیم و امکانات بالقوه فراوان، زمینه مناسبی را برای برنامه ریزی جهت توسعه گردشگری در مناطق مختلف کشور فراهم آورده است. در این بین قلمروهای کوچ و استقرار عشایر ایران از نظر جاذبه های مختلف و به ویژه وضعیت متنوع طبیعی و فرهنگی دارای شرایط بسیار مناسبی برای توسعه گردشگری در کشور است.

۲-۶- تعریف کوچ نشینی و زندگی عشایری

کوچ نشینی یا به بیان دیگر شیوه زندگی مبتنی بر دامداری در ایران، قدمت زیادی دارد، وجود چراگاه های طبیعی از روزگاران کهن انگیزه پیدایش و ادامه یافتن این شیوه از زندگی شده است.^{۴۶} کوچ عشایری عبارت است از حرکت همه اعضای خانوارهای عشایری، باروبنه و سرپناه قابل حمل همراه با ایل و طایفه یا رده هایی از آنها از نقطه ای به نقطه دیگر است.^{۴۷} به بیانی دیگر زندگی کوچ نشینی نوعی شیوه زیستی است که انسان از طریق دامداری و با استفاده از مراتع طبیعی امرار معاش می کند، این نوع زندگی، همان زندگی عشایری است. هدف عشایر از کوچ استفاده از مراتع برای چرا و یافتن منبع اقتصادی است.^{۴۸}

³⁷ O'Rourke & Memmott, 2005

³⁸ اسمیت و همکاران، ۱۳۹۱

³⁹ M. Smith, 2009

⁴⁰ Yamamoto, 2005

⁴¹ - Chang & Liao

⁴² حسینی، احمدی و خداداد حسینی، ۱۳۸۹

⁴³ رنجریان و زاهدی، ۱۳۹۰

⁴⁴ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

⁴⁵ عامریان و شیوا، ۱۳۹۱

⁴⁶ افشار سیستانی، ۱۳۸۳

⁴⁷ کریمی، ۱۳۹۰

⁴⁸ عامریان و شیوا، ۱۳۹۱

ردپای تاریخی شیوه زندگی عشایری از آسیای میانه تا کناره اقیانوس اطلس در سواحل افریقای شمالی گسترده است.⁴⁹ از نظر جغرافیایی ایلات و عشایر ایران در بخش های مشخصی از کشور پراکنده اند و سکونت گاه های آن ها قلمرو سیاسی مورد تصرف آنهاست که در طول تاریخ همواره ثابت نبوده و با شدت و ضعف حکومت مرکزی و همسایگان آنها نوسان داشته است.⁵⁰ ایران بنا به موقعیت جغرافیایی خاص خود و هم جوار با اقوام کوچ نشین به ویژه از سمت شمال و شمال شرقی پذیرای کوچ نشینان بوده و از این رو یکی از مهم ترین مناطق کوچ نشین در جهان محسوب می شود. به طور کلی سابقه کوچ نشینی در ایران به بیش از ۸ هزار سال پیش می رسد و آثار به دست آمده در جنوب غربی ایران مؤید این مطلب است.⁵¹

شیوه های زندگی عشایری با طبیعت سازش داشته و گونه ای از نخستین مراحل روند تکامل معیشتی بشر هستند که در بسیاری از نقاط دنیا در گردونه چرخ صنعت و روند چیره شهرنشینی از میان رفته است، این شیوه برای بسیاری از دستداران به ویژه گردشگران می تواند جالب و سودمند باشد. کوچ ایل ها و طایفه های عشایری، الگوی سکونت عشایری، باورها و سنت ها، آداب و رسوم، اسب سواری و تیراندازی، چوگان بازی و سلحشوری، خوراک، پوشاک، ایل راهها، مسیر حرکت، اتراق و استراحت، برپایی و بر چیدن چادرها و کار بانوان از جمله جاذبه های فرهنگی هستند که برای بسیاری از افراد، خصوصا کسانی که در مناطق سکونت آنها این شیوه زندگی وجود ندارد، بسیار جذاب است.⁵² دستداران فرهنگی عشایری ایران گردان و جهانگردان، شیفته بررسی و دیدن شیوه زندگی یا رمی گردانی، کوچ و چادرنشینی عشایری هستند.⁵³

۲-۶-۱- تعریف گردشگری عشایری

شاید برای گردشگری عشایری تعریفی جامع و مختص وجود نداشته باشد، اما بر اساس تعریف و خصایص جامعه عشایری و گردشگری می توان گردشگری عشایری را هر گونه سفر با گردش در پهنه جغرافیایی قلمروی زیستی جامعه عشایری به منظور بهره گیری گردشگر از جاذبه های طبیعی و آشنایی با خصایص فرهنگی این قشر تعریف نمود.⁵⁴ در این صورت گردشگری عشایری می تواند به کلیه فعالیت ها و خدماتی که به وسیله عشایر، مردم و دولت ها برای تفریح، استراحت و جذب گردشگران و نیز فعالیت هایی که به وسیله گردشگران در مناطق عشایری صورت می گیرد، گفته شود.⁵⁵ گردشگری عشایری تلفیقی از اکوتوریسم و گردشگری فرهنگی است و در واقع از هر دوی این مفاهیم بهره می گیرد.

۲-۶-۲- انواع گردشگری عشایری

قوام عشایری چه مقیم یک محل خاص و چه کوچ رو باشند، گردشگرانی که با هدف شناسایی چنین اقوامی به سفر می روند غالباً ناگزیر از اقامت در قبیله یا همراهی آنان برای مدتی از زمان خواهند بود.⁵⁶ گردشگران عشایری با انگیزه های متفاوتی از قبیل بی نظیر بودن اکولوژیکی، دستیابی به فرصت های ماجراجویی ویژه، دیدن جذابیت های فرهنگی با کیفیت فضا، محیط زیست بوم های عشایری و شرکت در بسیاری از فعالیت ها به مناطق عشایری سفر می کنند.⁵⁷ به همین جهت انواع خاصی از گردشگری در مناطق عشایری دیده می

⁴⁹ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

⁵⁰ خدابخشی، ۱۳۹۰

⁵¹ افشار سیستانی، ۱۳۸۳

⁵² غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱

⁵³ افشار سیستانی، ۱۳۸۳

⁵⁴ غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱

⁵⁵ لطفی و همکاران، ۱۳۹۰

⁵⁶ رنجبریان و زاهدی، ۱۳۹۰

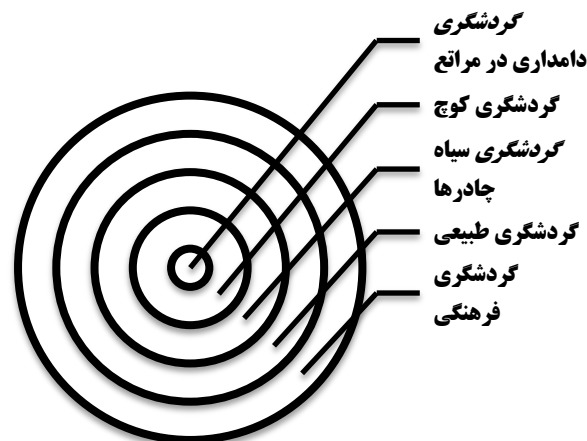
⁵⁷ لطفی و همکاران، ۱۳۹۰

شود که سفر به هر نوع گردشگری به شخص مسافر، ویژگی های مقصد و انگیزه از مسافرت بستگی دارد⁵⁸؛ بنابراین با توجه به اهداف و انگیزه گردشگران از مسافرت، می توان گردشگری عشایری را به شش دسته تقسیم کرد که در جدول 8 آمده است:

جدول 2 انواع گردشگری عشایری

گردشگری طبیعی	به طور عمده در تعامل با جاذبه های اکولوژیکی قرار دارد.
گردشگری فرهنگی	مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی، آداب و رسوم، سنت ها، مراسم جشن و عروسی و سوگواری، انواع بازی ورزش های رزمی، بومی و...
گردشگری کوچ	نوعی از گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه های طبیعی همانند رودخانه، کوهستان ها و... با زندگی و هنجارهای اجتماعی عشایر در کوچ و مسیر کوچ و مسائل و مشکلات و عوامل جاذبه و دافعه طبیعی، اقتصادی و اجتماعی در ارتباط است.
گردشگری سیاه چادرها	در این نوع گردشگری، گردشگران در سیاه چادرها زندگی کرده و در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی عشایر و در تهیه انواع فرآورده های لبنی و صنایع دستی مشارکت می کنند.
گردشگری کشاورزی	در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت های سنتی کشاورزی در تعامل هستند و یا در آن مشارکت می کنند.
گردشگری دامداری در مراتع	در این گردشگری، گردشگران با شیوه دامداری در مراتع به صورت سنتی، چگونه تغذیه دام ها از نظر علوفه و آب، گشت و چرای شیانه دام در مراتع (شو به کوه)، حرکت گلد در زمان و مکان های مختلف و... از نزدیک مشاهده و آشنا می شوند.

منبع: (لطفی و همکاران، ۱۳۹۰)

انواع گردشگری عشایری

تقویم زندگی این کو چند گان از هزاران سال قبل تا به امروز بر کوچ سنتی استوار است. مظاهر زندگی عشایری در طول تاریخ در همه شتون ایران نفوذ داشته است هر چند با ورود مدرنیسم دستخوش تحولاتی گردیده است⁵⁹، اما عشایر به شیوه ای باورنکردنی طی قرنها و سال های طولانی اقدام به حفظ سنن و آداب و رسوم گذشته خود نموده اند و این اصالت به جاذبه ای برای صنعت گردشگری تبدیل شده است. وجود تعداد زیادی از ایلات و عشایر در مناطق مختلف کشورمان، می تواند زمینه ای برای رشد و توسعه صنعت گردشگری و

⁵⁸ لطفی و همکاران، ۱۳۹۰

⁵⁹ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

گردشگری عشایری باشد، ولی با بررسی تجارب و شرایط موجود می توان اذعان داشت که این مهم در زمینه ی عشایر با وجود پتانسیل های بسیار بالای این بخش مورد غفلت واقع شده است.⁶⁰

در ایران عشایر و طایفه های گوناگونی زندگی می کنند که هر یک دارای آداب و رسوم و فرهنگی ویژه خود هستند. این اقوام دارای جشن ها و آیین های ملی و مذهبی، ورزش های محلی، موسیقی و... ویژه خود هستند که می تواند دوستداران فرهنگ ملل را به سوی خود بکشاند.⁶¹ یکی از بزرگ ترین و مقتدر ترین عشایر ایران، قشقایی ها هستند، این ایل در مسیر طولانی بین سواحل خلیج فارس و اطراف اصفهان، در بیلاق و قشلاق هستند.⁶² از آنجا که این پژوهش در پی بررسی پتانسیل های کارآفرینی قشقایی ایران است، در این قسمت بحث کوتاهی درباره این ایل خواهد شد.

۲-۶-۳- جاذبه های زندگی عشایری

۲-۶-۳-۱- چشم اندازهای طبیعی

مناطق سکونت و کوچ عشایر همگی در مکان هایی قرار دارند که از جاذبه های اکوتوریسمی به شمار می آیند. عشایر غالباً در کنار یا نزدیکی چشمه ها و آبشارها، رودخانه ها، تالاب ها، دامنه کوهها، جنگل ها و دشت ها سکونت می یابند که این مناطق یک فرصت مناسب و مقتضی برای گردشگران طبیعت محسوب می شود.⁶³ این مناطق با دارا بودن آب و هوای سالم برای تمدد اعصاب مکانی مناسب تلقی می شوند.⁶⁴ از سوی دیگر آگاهی و آشنایی با نحوه انطباق ایلات و عشایر با شرایط متفاوت آب و هوایی و چگونگی تنظیم زمان کوچ و جابه جایی از بیلاق به قشلاق و برعکس و مدت اقامت در بین راه در رابطه با شرایط جوی نیز برای گردشگران جالب خواهد بود.⁶⁵

به طور کلی فضاهای عشایری ایران که با استقرار در میان دشت ها و دامنه کوه ها و صخره ها و در مسیر راه های اصلی و فرعی جای گرفته اند، سبب کشش بیننده غیر محلی از جمله دوستداران فرهنگی عشایری ایران گردی و جهانگردان می شوند و صحنه هایی از زندگی عشایری را از نظر گونه زیست و پوشاک رنگارنگ بانوان و مردان و آیین های ویژه شان به نمایش می گذارند؛ بنابراین طبیعت توأم با زندگی کوچ نشینی و اقلیم مساعد، یکی از جاذبه های مهمی است که می تواند سالیانه صدها هزار گردشگر را از شهرهای داخل ایران و کشورهای دیگر به کوهستان های محل استقرار بیلاقی عشایر برای اقامت در جوار آنها، آشنایی با فرهنگ، نوع معیشت، روابط اجتماعی و خانوادگی، صنایع دستی، پخت غذاهای محلی و.. جلب کند.

۲-۶-۳-۲- مسکن

نوع مسکن کوچ نشینان در مناطق عشایری یکی دیگر از قابلیت های گردشگری است، به ویژه آن که مسکن آنها در تطابق با محیط بوده و تبلور سبک باری برای حرکت دائمی. معماری و مسکن عشایر، بیانگر ویژگی های جامعه عشایری در زمینه های گوناگون؛ به ویژه ساختار اجتماعی، اقتصادی، توان و علاقه هنری آنان است. هر یک از نواحی عشایری دارای مسکن ویژه خود هستند که در آن می توان نشانه های آب و هوا، گونه مواد و مصالح، تلاش های اقتصادی، پیشینه تاریخی، آداب و رسوم و منش مردم آن ناحیه را به آسانی دید.⁶⁶

⁶⁰ غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۰

⁶¹ افشار سیستانی، ۱۳۸۳

⁶² کرکه آبادی و گردشگری عشایری در جامعه ی مستخدمین حسینی، ۱۳۸۹

⁶³ غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱

⁶⁴ لطفی و همکاران، ۱۳۹۰

⁶⁵ فدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹

⁶⁶ افشار سیستانی، ۱۳۸۳

مسکن اصلی کو چند گان ایل قشقایی که به دنبال رمه و گله برای دستیابی به مراتع سرسبز به کوچ می پردازند، سیاه چادر است.^{۶۷} سیاه چادر عمدتاً به دست زنان عشایر و از موی بز بافته می شود علت این امر نیز دوام بیشتر، نداشتن خطر بیدزدگی، عدم نفوذ آب باران به داخل آن، بادگیری بهتر در زمان گرمی هوا و... است.^{۶۸} تنها عنصر خارجی که در سیاه چادرها استعمال می گردد چوب است، سیاه چادرها بهترین نوع مسکن هستند؛ زیرا می توان به راحتی آن را جمع و در جای دیگر مستقر نمود.^{۶۹}

۲-۶-۳-۳- پوشاک

لباس و پوشش مردم ایلات عشایری به عنوان یک جاذبه فرهنگی قلمداد می شود؛ چرا که لباس و سایر ویژگی های فرهنگی به طور واضح فرهنگ هر یک از ایلات و طوایف را نمایان می کند. شکل دوخت، اندازه و انتخاب رنگ های لباس زنان و مردان در طوایف کوچ نشین نوعی وحدت فرهنگی به آنان بخشیده و علاوه بر جذابیت، شهرت ویژه ای برای جوامع کوچ نشین فراهم کرده است.^{۷۰} پوشاک هر ایل و طایفه عشایری از ویژگی های جغرافیایی آن منطقه تأثیر پذیرفته؛ لذا تنوع اقلیمی، تنوع در پوشش های مختلف را به وجود آورده است. پوشاک مردم ایل قشقایی مانند سایر ایلات و عشایر از شیوه ی زندگی، باورهای فرهنگی و محیط طبیعی آنها متأثر شده است. داشتن پوشش کامل با رنگ های شاد از ویژگی های لباس زن قشقایی است. لباس زنان قشقایی از قسمت های مختلفی چون کلاه کوچک، لچک سه گوش، پیراهن، آرخالق و شلیته (تنبان چین دار) تشکیل می شود که هماهنگی دل نشین و جذابی دارند. لباس زنان بستگی به سن و سال آنها، رنگ های متفاوتی دارد. کمتر زنی در ایل در سن کهولت لباس رنگی میپوشد. لباس مردان شامل کلاه دو گوش، آرخالق بلند، شال کمر، جقه، شلوار، پاییج و ملکی است. در این لباس مردان احساس راحتی و آزادی کرده و هیچ نوع مانعی برای فعالیت آنها نیست.

۲-۶-۳-۴- زبان

نژاد اصیل ایرانی، لهجه و گویش های شیرین فارسی، ترکی، لری، لکی و... به خاطر تسخیر ناپذیری سرزمین و دوری از مرزها هم چنان به اصالت خود باقی مانده است.^{۷۱} زبان رایج ایل قشقایی ترکی است در مورد ریشه زبان ترکی مردم قشقایی همانند وجه تسمیه و منشأ پیدایش آن در بین پژوهشگران اختلاف نظر است، برخی ایل قشقایی را آریایی نژاد می دانند و برخی زبان قشقایی ها را با ترکی آذربایجان مشترک می دانند.^{۷۲}

۲-۶-۳-۵- موسیقی

اصلی ترین آوای موسیقی را می توان در میان کوچ نشینان یافت؛ زیرا موسیقی عشایری میراث انسانهای گمنامی است که قرن ها سینه به سینه و نسل به نسل حفظ شده است و در آن عشق، عاطفه، مردی و رشادت تبلور می یابد. آوای موسیقی عشایری رویکردی به ساختار نسبی جوامع کوچ نشین دارد و بیانگر رابطه آنان با محیط، طبیعت، آزادگی، حریت، اعتقادات مذهبی و خواسته هایی است که نیازها در مناطق عشایری پدید می آورند. موسیقی سنتی عشایر نه تنها یکی از جاذبه های گردشگری عشایری بلکه یکی از جاذبه های هنری است که

^{۶۷} زنده دل، ۱۳۷۹

^{۶۸} زنده دل، ۱۳۷۹.

^{۶۹} کیانی، ۱۳۸۸

^{۷۰} قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹

^{۷۱} افشار سیستانی، ۱۳۸۳

^{۷۲} عامریان و شیوا، ۱۳۹۱

گردشگران بسیاری را به جشن ها و جشنواره هایی که در آن موسیقی عشایری اجرا می شود، جلب می کند ولو آن که این مراسم در قلب شهرها انجام می شود.^{۷۳}

موسیقی که در ایل قشقایی بیشتر مورد توجه است، ساز و کرنا است که توسط نوازندگان چیره دست ایلی نواخته می شود. موسیقی ایل قشقایی به نام «عاشیق ها»، «چنگیان» و اساربانان» در آمیخته است که در این میان موسیقی عاشیقی از جایگاه والایی برخوردار است. سازی که عاشیق قشقایی مینوازد شبیه سه تار و دارای ۹ سیم است که عموماً آن را با مضراب و پنج می نوازند و چنگیان کرنا و نقاره می نوازند و پیشینه اصلی آنها نوازندگی است. ترانه های عاشیق ها و چنگیان به زبان ترکی قشقایی است ولی ساربانان با زبانی غیر از ترکی قشقایی آواز می خوانند که در اصطلاح محلی به نام «کوروشی» مشهور است.^{۷۴}

۲-۶-۳-۶-۲-۶-۲ رقص ایلیاتی

رقص در مناطق زیست عشایر یکی دیگر از جاذبه های غیر ملموس فرهنگی است که می تواند در جذب گردشگران مفید واقع شود.^{۷۵} در جشنهای ملی و عروسی، بانوان و مردان به گونه گروهی می رقصند، اگر رقص تک باشد به منظور زورآزمایی است؛ مانند چوب بازی که نشانگر توان و استواری است که همراه با موسیقی تند یاد آور جنگ و ستیز است.^{۷۶} در ایل قشقایی رقص به مفهوم واقعی خود همانند دیگر جوامع هنری است که از دیرباز دوره تکامل خود را پیموده است و این هنر اصیل را تنها برای لذت و تفریح به کار نمی برند، بلکه با یک دید آرمان خواهانه به آن می نگرند.^{۷۷} رقص های محلی قشقایی ها عمدتاً به صورت گروهی اجرا می شوند در این میان ارقص چوب» به لحاظ شیوه اجرا و حرکات ریتمیک و موزون اجرا کنندگان آن از جذابیت خاصی برخوردار است. معروف ترین رقص مخصوص زنان در ایل قشقایی (رقص هلی) است که به صورت گروهی اجرا می شود، این رقص با ریتمی کند شروع شده و به تدریج بر سرعت آن افزوده می گردد.^{۷۸}

۲-۶-۳-۷-۳-۶-۲ آداب و رسوم

ویژگی های فرهنگی کوچ نشینان که متأثر از اعتقادات و باورهای آنهاست، چشم انداز فرهنگی آن جوامع را خلق می کند. جشن ها و اعیاد و دیگر مراسم جمعی و گروهی ایلات و عشایر، در تبلور آداب و رسوم اهمیت خاصی دارد و زمینه ساز همبستگی و اتحاد روانی مردم و تجلی روح جمعی در ساختار فرهنگی و اجتماعی جوامع عشایری است.^{۷۹} آداب و رسوم، سنن قدیمی، مراسم ها و فعالیت های ویژه محلی از جاذبه های فرهنگی است و می تواند جذابیت های زیادی برای گردشگران داشته باشد.

۲-۶-۳-۸-۳-۶-۲ صنایع دستی

صنایع دستی برخاسته از نیازهای اولیه مردم کوچ نشین در تطبیق با محیط جغرافیایی و فناوری سنتی حاکم بر مناطق عشایری است و ریشه در فرهنگ و اعتقادات آنها دارد.^{۸۰} صنایع دستی عشایر بیشتر به فرآورده های دامی، چون پشم، کرک، مو، پوست و... وابسته است که در

⁷³ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

⁷⁴ زنده دل، ۱۳۷۹

⁷⁵ لطفی و همکاران، ۱۳۹۰

⁷⁶ افشار سیستانی، ۱۳۸۳

⁷⁷ کیانی، ۱۳۸۸

⁷⁸ زنده دل، ۱۳۷۹

⁷⁹ قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹

⁸⁰ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

محل به دست می آید. عشایر به واسطه وابستگی کم به جامعه شهری و تعامل با طبیعت، توانایی تولید صنایع دستی متنوع و جالبی مانند سیاه چادر، گلیم، فرش، جاجیم، چادر شب، گیوه و... دارند. این دست ساخته ها می توانند علاوه بر جاذبه های زیباشناختی، به عنوان منبعی درآمدزا برای عشایر مورد توجه قرار گیرند.^{۸۱} هر یک از این دست ساخته ها نه تنها اصالت ایرانی خود را نگاه داشته اند و شهرت جهانی دارند، بلکه سوغاتی با ارزشی برای بازدید کنندگان نواحی عشایری به شمار می روند.^{۸۲}

برای جامعه در حال کوچ عشایر قشقایی، حمل ظروف فلزی به علت سنگینی و صدمات و ضربات وارده، کاری مشکل است پس لوازم زندگی باید از انواعی باشد که به راحتی جابجا کرده و به زودی نشکنند، بهترین وسیله انتخاب پوست گوسفند به عنوان ظروف و ساخت تهیه آن توسط خود مردم است، ظروفی مثل مشکل آب، مشک دوغ زنی، خیک روغن، پوست پنیر و... از جمله صنایع دست ساز مردم عشایر هستند.^{۸۳} علاوه بر صنایع پوست، مهم ترین صنایع دستی عشایر قشقایی عبارت اند از: قالی، قالیچه، گلیم، جاجیم، گبه، خورجین، چننه، پستی های گل دار زینتی که بافت آنها توسط زنان صورت می گیرد، ظرافت نقش و رنگ قالی های قشقایی از کیفیت بسیار بالایی برخوردار است.^{۸۴} به طور کلی بافته های ایل قشقایی را می توان به سه دسته کلی، پرزدار (قالی، گبه)، بدون پرز (گلیم، جاجیم، پلاس) و بافته های کاربردی خورجین، جل و نمکدان) تقسیم کرد.^{۸۵}

۲-۶-۳-۹- ادبیات مردمی، شعر و داستان

ادبیات برخاسته از جوامع کوچ نشین خارج از جلوه های فرهنگی نخبه گرا، بازگو کننده تمام واقعیاتی است که مردم این جوامع با آن سر می کنند. به ویژه در جوامع ایلی بازتاب این ادبیات در گویش های مختلف مشاهده می شود و به صور گوناگون از واقعیت ها و باورهای پنهان در پشت نقاب زندگی روزمره حکایت دارد. این ادبیات در جوامع کوچ نشین بیانگر فرهنگی قومی و الگوی رفتار اجتماعی است. امروزه در ساختار شکنی نگرش مدرن و پاگیری گردشگری پسامدرن، جذابیت های ادبیات عامیانه در جوامع کوچ نشین به عنوان یکی از جلوه های فرهنگی مناطق عشایری مورد توجه بسیار است.^{۸۶}

شعر و ادبیات در ایل قشقایی سر چشمه و منبع فرهنگی مردم است، افسانه های مردم ایل قشقایی بیشتر نتیجه جریان فکر مردمان زحمت کش و محروم جامعه قشقایی در کار و فعالیت است؛ یعنی داستان های ایلی قشقایی جنبه تفریحی و وقت گذرانی ندارد، بلکه درس عبرتی برای کودکان ایلی است. در داستان های ایل قشقایی که اغلب به صورت سینه به سینه به امروز منتقل شده آداب و رسوم، اعتقادات و بسیاری از ارزش های زندگی ایلی مشاهده می شود.^{۸۷}

۲-۶-۳-۱۰- نوع معیشت

شیوه معیشتی مناطق عشایری مانند مرتعداری، دامداری، کوچ و به طور کلی زندگی عشایری یکی دیگر از جاذبه های فرهنگی غیر ملموس است.^{۸۸} زندگی دامداری در کوهستان ها، شیردوشی، تهیه آتش، جوشاندن شیر، کره گیری و پشم چینی، گلیم بافی، جاجیم بافی، ورنی بافی و... جاذبه های اصیل طبیعی و فرهنگی بسیار جالبی برای گردشگران خسته و گریزان از جنجال و هیاهوی زندگی سراسر ماشینی و

⁸¹ غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱

⁸² افشار سیستانی، ۱۳۸۳

⁸³ کیانی، ۱۳۸۸

⁸⁴ عامریان و شیوا، ۱۳۹۱

⁸⁵ درداری، ۱۳۸۸

⁸⁶ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

⁸⁷ نصیری طبیبی، ۱۳۸۸

⁸⁸ لطفی و همکاران، ۱۳۹۰

یکنواخت شهری است. دیدن زندگی عشایر کوچ نشین در چادرها، آداب و رسوم خاص و فصل کوچ آنها یکی از تجربیات لذت بخش برای گردشگران است.

۲-۶-۳-۱۱- تهیه و طبخ غذا

جامعه عشایری با عنایت به اینکه عمده نیاز غذایی خود را از منابع در دسترس و طبیعی تأمین می کند، در این زمینه از فرهنگی تهیه، فرآوری و نگهداری ویژه ای برخوردار هستند که این مقوله به تناسب موقعیت ها و شرایط مقتضی هر منطقه، متنوع و متفاوت است.^{۸۹} تهیه و طبخ غذای عشایری هم برای گردشگران جالب توجه بوده و هم فروش این نوع غذاها به گردشگران می تواند منبع درآمدی برای عشایر و به خصوص زنان عشایری باشد.^{۹۰} انواع غذاهای معمول در ایل قشقایی عبارت اند از: ته چین و لای پلو، شیر ته، دمپخت، کباب ترکی، کوفته، انواع آش ها و... است.^{۹۱}

بنابراین گردشگری عشایری به واسطه ماهیت همپوشانی عرصه های طبیعی و فرهنگی می تواند جاذبه های گسترده ای را در بر گیرد؛ آداب و رسوم، صنایع دستی، مراسم و آیین ها، شیوه و نحوه کوچ، سبک زندگی و تعامل با محیط پیرامون، وجود عرصه های منابع طبیعی بکر و... از جمله جاذبه های نسبتاً خاص این نوع گردشگری است. آنچه از قابلیت های گردشگری در مناطق عشایری بیان گردید بیانگر توان بالقوه عشایر در جذب گردشگر است.^{۹۲} باید از این قابلیت به عنوان ابزاری برای توسعه مناطق عشایری و بهبود وضعیت اقتصادی عشایر استفاده کرد.^{۹۳} مردم عشایر باید در منافع حاصل از گردشگری عشایری سهیم باشند و این نوع گردشگری باعث ارتقای استانداردهای زندگی آنان شود و به رفع نیازهای آنها کمک کند، البته باید توجه داشت که گردشگری عشایری ممکن است پیامدهای منفی نیز برای مردم عشایر داشته باشد. از این رو برنامه ریزی برای توسعه گردشگری قومی و عشایری باید به دنبال ایجاد توازن میان اثرات مثبت و منفی بر جامعه میزبان باشد.^{۹۴}

توسعه گردشگری قومی و عشایری از جنبه های گوناگون بر زندگی جوامع میزبان تأثیر دارد. توسعه گردشگری اثراتی وسیع بر فرهنگی جامعه، اقتصاد، محیط و ساختار سیاسی دارد، این اثرات در جوامع و نواحی قومی به مراتب بزرگ تر خواهد بود. به طور کلی محققان آثار توسعه گردشگری قومی و عشایری را در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی بیان کرده اند، لذا با توجه به اینکه گردشگری قومی و عشایری با مشاهده فرهنگ و سبک زندگی افراد بومی مرتبط است، آثار بالقوه آن بر جوامع محلی به شرح زیر می توان دانست:

⁸⁹ غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱

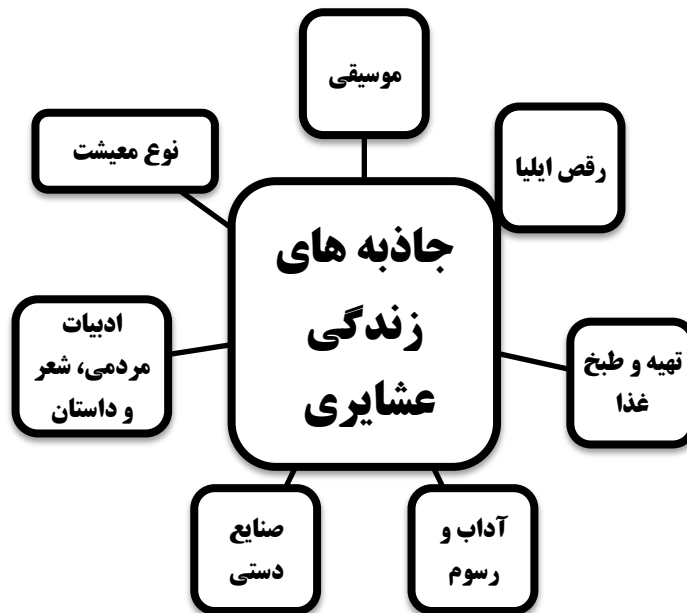
⁹⁰ غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱

⁹¹ کیانی، ۱۳۸۸

⁹² پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

⁹³ متصری، ۱۳۹۱

⁹⁴ حسینی و همکاران، ۱۳۸۹

تأثیرات کار آفرینی گردشگری قومی و عشایر

3- یافته ها

3-1- اثرات فرهنگی

3-1-1- اثرات مثبت فرهنگی

با توجه به اینکه گردشگری قومی و عشایری بیشتر با فرهنگ مردم و شناخت آن سر و کار دارد، لذا اثرات بالقوه فراوانی بر فرهنگ و سبک زندگی مردم بر جای می گذارد که از آثار مثبت آن می توان به تأثیرش بر حفاظت و نگهداری از هنر، صنایع دستی، رقص ها، آداب و سنن مردم بومی اشاره نمود⁹⁵، توسعه گردشگری قومی و عشایری برای ساکنان محلی از جنبه های مختلفی دارای اهمیت است، اگر جامعه میزبان بداند که گردشگران به منظور بازدید از آثار فرهنگی و جاذبه های ارزشمند آنها هزینه و رنج سفر را متحمل شده اند، احساس غرور کرده و به آنچه دارند افتخار می کنند و می کوشند تا زبان، آداب، سنن و پیشینه تاریخی و فرهنگی خود را حفظ نمایند و همچنین مشاغل پدرانشان را ادامه دهند و یا احیا کنند. گردشگری قومی و عشایری می تواند تداوم فرهنگ و زبان های محلی را با ایجاد تقاضا برای خدمات و محصولات ساخته شده با اصالت حمایت کند⁹⁶.

از طرفی گردشگری فرهنگی قومی و عشایری مسیر حیاتی برای رشد تبادلات فرهنگی، ترویج، درک و تنوع فرهنگی است⁹⁷. صنعت گردشگری فرصتی برای مردم بومی ایجاد می کند تا فرهنگی خود را مستقیم و بدون واسطه و به شکل واقعی به علاقه مندان عرضه کنند. همچنین گسترش گردشگری قومی و عشایری موجب افزایش حد تحمل جامعه میزبان در برابر فرهنگ های دیگر می شود⁹⁸. بدین ترتیب گردشگری قومی و عشایری موجب آگاهی فرهنگی در داخل و خارج یک جامعه می شود⁹⁹. علاوه بر این ارتباطات بین فرهنگی می تواند

⁹⁵ M. Smith, 2009

⁹⁶ Northwest, Department of Industry, & Investment, 2010

⁹⁷ دانشپور و نوذری، ۱۳۹۳

⁹⁸ حسینی و همکاران، ۱۳۸۹

⁹⁹ ROSENFELD, 2008

تنش بین مردم بومی و غیربومی را تسلی دهد، با این حال این گونه تعامل ها ممکن است منجر به سو تفاهم و یا ایجاد درگیری با غیر خودی شود.¹⁰⁰

۳-۱-۲- اثرات منفی فرهنگی

در گردشگری قومی و عشایری ممکن است به واسطه تفاوت زبان، عادات و سنن بین ساکنان محلی و گردشگران سو تفاهمات و برخوردهایی بروز کند.¹⁰¹ همچنین افزایش تعامل با افراد خارج از جامعه بومی ممکن است موجب ادغام ارزش های بومی ها با فرهنگ بیگانه شود و از ارزش فرهنگی و روش های سنتی زندگی بکاهد و موجب تخریب فرهنگی شود.¹⁰² این نوع گردشگری علاوه بر آثاری زیانباری چون انتقال فرهنگ و ارزش های خارجی به جوامع محلی، موجب تجاری سازی صنایع دستی و تولیدات بومی نیز می شود.¹⁰³ همچنین در برخی موارد گردشگری قومی و عشایری موجب کالا گرایی فرهنگی می شود که از دست رفتن تجلیات سنتی را به همراه دارد؛ به طور مثال، احتمال آن وجود دارد که مردم میزبان سبک زندگی، آداب و رسوم و محصولات فرهنگی خود را بر اساس تمایلات گردشگران تعدیل کنند که این مسئله حتی ممکن است سبب از دست رفتن هویت فرهنگ مردم بومی شود.¹⁰⁴ به طور کلی مهم ترین اثرات منفی گردشگری قومی و عشایری می تواند تجاری سازی سنن فرهنگی، از دست دادن اصالت فرهنگی، زوال و تراکم رویدادهای محلی و تغییر زبانی در جامعه میزبان باشد.¹⁰⁵

۳-۲- اثرات اجتماعی

۳-۱-۲-۱- اثرات مثبت اجتماعی

با توسعه گردشگری قومی و عشایری در پی مبادلاتی که میان مردم محلی و گردشگران صورت می گیرد ساختار خانواده به نوسازی می گراید و زنان و جوانان در چهارچوب این ساختار جدید آزادی بیشتری به دست می آورند، این امر حکایت از افزایش پویایی اجتماعی در اثر توسعه گردشگری قومی و عشایری است.¹⁰⁶ علاوه بر استقلال زنان در جامعه بومی، گردشگری قومی و عشایری موجب مدرنیزه شدن جامعه بومی و افزایش شناخت مردم بومی از حقوق خود خواهد شد.¹⁰⁷ گردشگری قومی و عشایری موجب گسترش یکپارچگی و همگرایی اجتماعی- فرهنگی در سطح کشور و تقویت وحدت و وفاق ملی به ویژه در کشورهای در حال توسعه که در آنها گروه های قومی متعددی و مذاهب مختلف در کنار هم قرار دارند، می گردد.¹⁰⁸ گردشگری قومی و عشایری می تواند بین غریبه ها، خانواده ها و دوستان پیوند ایجاد کند و ابزاری برای صلح، آموزش و پرورش و علم باشد.¹⁰⁹ گردشگری قومی و عشایری به ساکنان محلی احساس تعلق بیشتری به میهن خود می دهد.¹¹⁰ این نوع گردشگری موجب بهبود امنیت نیز می شود که در نهایت برای خود گردشگران نیز مفید خواهد بود.¹¹¹ گردشگری قومی و عشایری این فرصت را به جوامع بومی خواهد داد

¹⁰⁰ Yamamoto, 2005

¹⁰¹ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

¹⁰² Yamamoto, 2005

¹⁰³ M. Smith, 2009

¹⁰⁴ شریفی تهرانی و یوسفی، ۱۳۹۲

¹⁰⁵ قدیری معصوم، خراسانی، ضیاء نوشین و ویسی، ۱۳۹۰

¹⁰⁶ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

¹⁰⁷ M. Smith, 2009

¹⁰⁸ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

¹⁰⁹ Northwest et al., 2010

¹¹⁰ ROSENFELD, 2008

که فریاد و خواسته های خود را به مجامع بالاتر از طریق گردشگران برسانند، در واقع گردشگری نقش گروه های بومی را در جوامع بین المللی تقویت می کند.^{۱۱۲}

۳-۲-۲- اثرات منفی اجتماعی

گردشگری قومی و عشایری ممکن است موجب تشدید برخی آسیب های اجتماعی همچون میگساری، اعتیاد، بزهکاری و روسپیگری شود.^{۱۱۳} افزایش مشکلات اخلاقی (جرم، فحشا، کاهش اعتقادات مذهبی و افزایش مشکلات سلامت از جمله شیوع بیماری ها، اثرات منفی در حوزه خانواده و زندگی مردم و ساختار جمعیتی نامتوازن از دیگر اثرات منفی گردشگری قومی و عشایری است.^{۱۱۴} گردشگری قومی و عشایری همچنین می تواند موجب افزایش حوادث رانندگی، میزان خرابکاری، وقوع قماربازی، بازی های غیر قانونی و استثمار بومی های جامعه میزبان شود.^{۱۱۵} در همین راستا گاهی درگیری بین مردم بومی و مردم غیربومی جهت مالکیت زمین مشاهده شده است که باید به عنوان یکی از اثرات منفی اجتماعی گردشگری قومی و عشایری به حساب آورد.^{۱۱۶}

۳-۳- اثرات زیست محیطی

اثرات مثبت زیست محیطی گردشگری قومی و عشایری اثرات زیان بار کمتری بر محیط نسبت به صنعت دارد.^{۱۱۷} گردشگری قومی و عشایری موجب بالا بردن سطح آگاهی مردم بومی نسبت به حفاظت از محیط زیست و بهبود آن می شود.^{۱۱۸} به عبارتی با افزایش تقاضای گردشگران منابع مالی برای حفاظت از منابع طبیعی ایجاد می شود، این افزایش تقاضا برای گردشگری به دولت و صنایع نشان می دهد که منابع طبیعی در حالت اولیه خود برای جوامع بومی ایجاد ارزش می کنند.^{۱۱۹}

۳-۳-۱- اثرات منفی زیست محیطی

توسعه گردشگری قومی و عشایری ممکن است موجب وخیم تر شدن وضعیت زیست محیطی ناشی از مصرف بیش از حد منابع طبیعی شود؛ زیرا افزایش در تعداد گردشگران موجب افزایش بهره برداری از محیط زیست خواهد شد.^{۱۲۰} با توسعه گردشگری قومی و عشایری، تولید ضایعات و آلودگی ناشی از ساخت زیرساخت ها، حمل و نقل و... افزایش می یابد.^{۱۲۱} افزایش زباله، آلودگی آب و هوا، آلودگی صوتی، از بین رفتن چشم اندازها و اکوسیستم محلی از دیگر آثار منفی گردشگری قومی و عشایری است.^{۱۲۲}

^{۱۱۱} شریفی تهرانی و یوسفی، ۱۳۹۲

^{۱۱۲} M. Smith, 2009

^{۱۱۳} پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲

^{۱۱۴} M. Smith, 2009

^{۱۱۵} H.-M. Chang & Liao, 2014

^{۱۱۶} Yamamoto, 2005

^{۱۱۷} M. Smith, 2009

^{۱۱۸} Yamamoto, 2005

^{۱۱۹} Northwest et al., 2010

^{۱۲۰} Yamamoto, 2005

^{۱۲۱} Yamamoto, 2005

^{۱۲۲} H.-M. Chang & Liao, 2014

۳-۴- اثرات اقتصادی

۳-۴-۱- اثرات مثبت اقتصادی

هم دولت و هم مردم بومی گردشگری را به عنوان یک منبع بالقوه اشتغال زایی و عامل رشد اقتصادی برای جوامع بومی محسوب می کنند.^{۱۲۳} صنعت گردشگری با ایجاد فرصت های شغلی جدید موجب تقویت موقعیت مردم بومی در جامعه و استقلال اقتصادی می شود.^{۱۲۴} توسعه گردشگری قومی و عشایری همچنین موجب بهبود سرمایه گذاری، توسعه زیرساخت ها و افزایش درآمدهای مردم محلی می شود.^{۱۲۵} گردشگران سفر کرده به مناطق قومی و عشایری، پول بیشتری برای خرید سوغات و اقامت در چنین مناطقی می پردازند، بنابراین گردشگری قومی و عشایری یک ابزار مهم توسعه اقتصادی است.^{۱۲۶}

۳-۴-۲- اثرات منفی اقتصادی

فرصت های شغلی جدید ایجاد شده از گردشگری قومی عشایری ممکن است فصلی باشد و موجب مسئله بیکاری خارج از فصل شود.^{۱۲۷} همچنین فعالیت های اقتصادی گسترده ممکن است موجب نشت اقتصادی منطقه با توزیع ناعادلانه عادلانه ثروت گردد.^{۱۲۸} وابستگی شدید اقتصاد مناطق بومی به گردشگری دارای خطراتی نیز است؛ زیرا در صورت تخریب یا بلایای طبیعی، اگر گردشگر نتواند به مناطق بومی سفر کند، سیستم اقتصادی آسیب پذیر و شکننده خواهد شد.^{۱۲۹}

¹²³ O'Rourke & Memmott, 2005

¹²⁴ Yamamoto, 2005

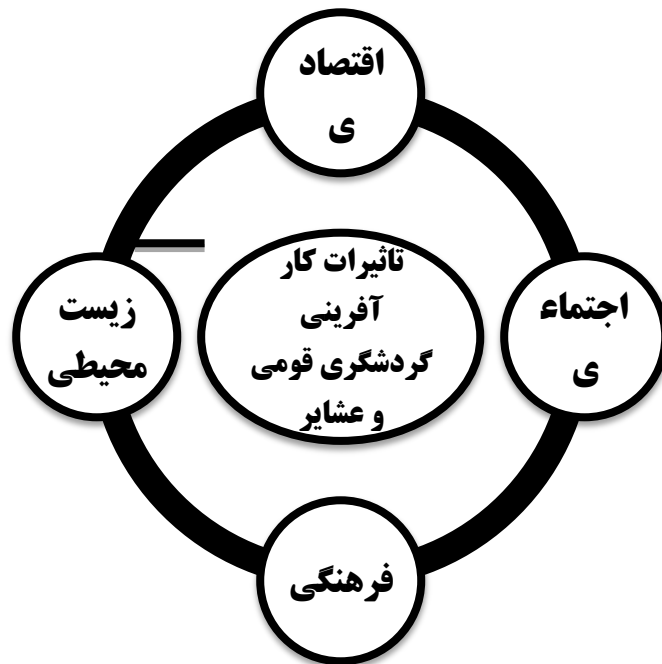
¹²⁵ H.-M. Chang & Liao, 2014

¹²⁶ ROSENFELD, 2008

¹²⁷ Yamamoto, 2005

¹²⁸ Wu, 2000

¹²⁹ Yamamoto, 2005

جدول 3 اثرات گردشگری قومی و عشایری

اثرات اقتصادی	اثرات زیست محیطی	اثرات اجتماعی	اثرات فرهنگی	اثرات گردشگری قومی
ایجاد مشاغل ایجاد زیرساخت توسعه محصولات محلی	افزایش آگاهی مردم نسبت به محیط زیست بالا بردن سطح آگاهی دولت نسبت به حفاظت از محیط زیست	گسترش آموزش و پرورش ارتقا تفاهم بین المللی / صلح - کاهش موانع سیاسی، نژادی، سیاسی و مذهبی ارتقا جهان بینی و عضویت در انجمن جهانی افزایش پویایی اجتماعی افزایش امنیت	حفاظت و احساس غرور نسبت به صنایع دستی، آداب و رسوم و... تداوم فرهنگ و زبان های محلی تبادلات فرهنگی آگاهی فرهنگی	اثرات مثبت
نشت اقتصادی اشتغال فصلی و کمک به بیکاری توزیع ناعادلانه ثروت وابستگی به گردشگر	بهره برداری از منابع طبیعی افزایش فرسایش خاک آلودگی آب و هوا افزایش سروصدا افزایش زباله	تهدید ساختار خانواده افزایش جرم و جنایت افزایش منازعات در جامعه میزبان	تخریب فرهنگی تجاری سازی جامعه و فرهنگ، مذهب، هنر و غیره ادغام ارزش بومی ها با فرهنگ بیگانه	اثرات منفی

منبع: (Yamamoto, 2005)

4- عوامل مهم توسعه پایدار گردشگری قومی

یکی از پیش شرط های اصلی در گردشگری قومی و عشایری اطمینان از آن است که این شکل از گردشگری باعث توانمندسازی و بهره رسانی به جوامع میزبان شود.¹³⁰ اگر گردشگری قومی و عشایری به درستی اداره شود پتانسیل متنوع کردن جوامع بومی را به طور قابل توجه دارد.¹³¹ چانگ، چانگ و وو¹³² (2013) عوامل ضروری برای موفقیت توسعه گردشگری قومی و عشایری را علاوه بر دارا بودن ویژگی ها و فرهنگ بومی، ارتقا جاذبه ها برای جذب گردشگر، نگرش دوستانه ساکنان قبیله نسبت به گردشگران، دارا بودن امکانات تفریحی مکمل و منابع گردشگری محلی برای پاسخگویی به نیازهای گردشگران، ارائه خدمات محل اسکان، مهمان نوازی نسبت به گردشگران و در زمان تعطیلات داشتند.

5- نتیجه گیری

در بسیاری از باورها چنین به نظر می رسد که هر جاسخن از فرهنگ به میان می آید، باید بعد اقتصادی موضوع کنار گذاشته شود اما در صنعت گردشگری تنها با به کار بردن لفظ گردشگری فرهنگی، دلیلی برای جدایی این مقوله از انتفاع و مسایل اقتصادی وجود ندارد. گردشگری فرهنگی و به طور کلی، صنعت گردشگری علاوه بر این که یک امر روحی روانی و فرهنگی به شمار می رود، متناسب با سیستم های مختلف و وجود یا ایجاد عوامل جذب گردشگری، یک فعالیت اقتصادی سود آور نیز بوده و امروزه سومین صنعت پردرآمد جهان محسوب می شود. در این میان گردشگری فرهنگی که به علت گستردگی و ظرافت خویش آمیخته با باورهای گردشگری است می تواند ضمن در آمد زایی بسیار بالا در توسعه فرهنگی ایجاد صلح بین الملل که خود از لحاظ آسایش بشر و ابعاد اقتصادی آن قابل بررسی و قابل توجه است - در آموزش دوره های مختلف مورد توجه سیستم های آموزشی، استادان و دست اندر کاران قرار گیرد. از سوی دیگر در دنیای امروز چه در کشورهای توسعه یافته و چه در کشورهای در حال رشد، بزرگ ترین امتیاز برای هر صنعت سازمان و فردی، داشتن تفکر و خلاقیت برای کار آفرینی است. تفکر کارآفرینی موجب اشتغال زایی و در نهایت رفع بیکاری و کاهش ناهنجاریهای اجتماعی می شود. تفکر کارآفرینی کلید رشد و توسعه اقتصادی هر کشور شناخته شده است، در سال های گذشته دولت های کشورهای مختلف به طور جدی به تشویق تفکر کار آفرینی پرداخته اند چرا که ارتقای کشور و رشد ملت در گرو کار اشتغال و بهره وری نهفته است. یکی از شاخه های موثر در اشتغال زایی صنعت گردشگری، گردشگری فرهنگی است چرا که گردشگران علاقه مند به فرهنگ ملل، خود دارای فرهنگهای مختلف، سلیق و خصوصیات هستند که کشور میزبان باید برای ارائه خدمات گردشگری و معرفی فرهنگ خود به گونه ای خود را با فرهنگ مهمان مطابقت دهد که جذابیت، حلاوت و اصالت فرهنگ خود را بصورت واقعی، کامل و هنرمندانه به گردشگری علاقه مند منتقل کند. هیچگاه نمی توان برای رسیدن به این مقصود با تعداد معدودی از افراد جامعه به این سمت حرکت کرد. بلکه باید آموزشهای عمومی در جامعه توسط استادان، رسانه های عمومی، ارگانها، سازمان و وزارتخانه های مرتبط صورت پذیرد. علاوه بر آموزش های عمومی ضرورت دارد جوانان علاقه مند زیادی را تحت آموزش های تخصصی قرار داده و به دلیل ظرافت، نظم، گستردگی و فنون روان شناختی و جامعه شناسی این رشته که قبلا هم اشاره شد باید کشور از یک استراتژ تعریف شده دقیق مبتنی بر یک مدیریت علمی، به روز و پویا در این زمینه برخوردار باشد.

¹³⁰ شریفی تهرانی و یوسفی، ۱۳۹۲

¹³¹ M. Smith, 2009

¹³² Chang, Chang, & Wu 2013

¹³² M. Smith, 2009

¹³² Chang, Chang, & Wu 2013

به دلیل تعدد شاخه های این رشته، افراد زیادی از اقشار جامعه به خصوص جوانان تحصیل کرده و علاقه مند در سطح کشور جذب شده و در حقیقت گام بزرگی در جهت تحقق تفکر کارآفرینی و اشتغالزایی برداشته خواهد شد^{۱۳۳}.

6- منابع

- اردستانی، محسن (1387)، مبانی گردشگری روستایی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد.
- ازکیا، مصطفی و کامور، نجمه (1392)، توسعه پایدار گردشگری روستایی در روستای چاشم شهرستان مهدی شهر، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، شماره 2: 107-122.
- اکرمی، غلامرضا (1383)، طراحی و بازسازی روستاهای بم با نگاه به توسعه پایدار، مجموعه مقالات کارگاه تخصصی تدوین منشور توسعه پایدار بم، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران: نشر انشا.
- امینی، محمدتقی؛ پرهیزگار، محمد مهدی؛ رضوانی، مهران و فرجام، سعید. (1394). طراحی مدل مفهومی کارآفرینی ارزش آفرین (موج چهارم). فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات بازاریابی نوین، 5(1)، 30-19.
- باباخانزاده، ادریس و لطفی، صدیقه. (1391). ارزیابی اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، 7(20)،
- بهزادیان نژاد، قربان (1380)، ضرورت توجه به کارآفرینی و فناوری های پیشرفته، مجموعه مقالات کارآفرینی و فناوری پیشرفته.
- جمشیدی، علیرضا و جمینی، داوود و قنبری، یوسف و طوسی، رمضان و پسرکلو، موسی (1394)، بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی شهرستان مینودشت، مجله آمایش جغرافیای فضا، شماره 15.
- راسق قزلباش، سلیمان (1388)، گردشگری روستایی و لزوم توجه به آن در برنامه های توسعه و آبادانی روستاها، فصلنامه مسکن و محیط روستا، 10-12.
- رضوانی، محمدرضا (1383)، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، تهران: نشر قومس.
- رضوانی، محمدرضا و میرتقیان رودسری، سید محمد. (1397). بررسی انگیزه های گردشگری بازدیدکنندگان پارک های جنگلی. مجله نگرش های نو در جغرافیای انسانی، 11(1)، 264-282.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری، اسماعیل (1381)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چارچوب های نظریه ای)، شماره 3.
- سالنامه آماری سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری؛ 1396، قابل دسترسی در سایت اینترنتی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.
- سجاسی قیداری، حمدالله؛ افتخاری، رکن الدین و مهدوی، داوود. (1395). توسعه پایدار کارآفرینی گردشگری. انتشارات سمت. تهران.
- سجاسی قیداری، حمداله. (1391). ارائه الگوی توسعه کارآفرینی اکو توریسم در مناطق روستایی مطالعه موردی: روستاهای دره ای اکو توریستی استان تهران. رساله دکترای در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی؛ دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- سعیدی، عباس (1389)، مبانی جغرافیای روستایی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

¹³³ کاربرد اقلیم در طرح توسعه صنعت توریسم ص ۴۲

- شاهسوند اینانلو، سعید. (1396). تحلیل اثرات کارآفرینی گردشگری در بازساخت اقتصاد روستایی. مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان آوج. پایان‌نامه جهت دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گرایش اقتصاد فضا. دانشگاه زنجان.
- شفقت، او درویش، ه و علی‌آبادی، نامدار و ع. غلامی (1390)، ارائه الگوی کارآفرینی روستایی در توسعه اقتصادی و اجتماعی در مجموعه مقالات همایش ملی توسعه پایدار روستایی با تأکید بر بخش کشاورزی، 270-280.
- ضیایی، محمود و عباسی، دیاکو. (1397). چالش‌ها و رویکردهای توسعه گردشگری پایدار: از نظریه تا عمل. فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. 7(24)، 37-8.
- ضیایی، محمود؛ امین‌بیدختی، علی‌اکبر و قربانی، فاطمه. (1393). ارزیابی ظرفیت جامعه محلی برای توسعه پایدار گردشگری. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری. 8(24)، 59-88.
- ضیایی، محمود؛ عباسی کارجگان، داود؛ کاظمیان، غلامرضا و کروی، مهدی. (1396). طراحی و تدوین الگوی سه‌بعدی مدیریت گردشگری شهر تهران، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، 12(37)، 1-24.
- ضیایی، محمود؛ قادری، اسماعیل و سلطانی، المیرا. (1395). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به رفتارهای کم کربن در گردشگران. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، 11(35)، صفحه 40-19.
- ضیایی، محمود؛ محمودزاده، سید مجتبی و شاهی، طاهره. (1396). اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر پیاده‌سازی مدیریت زنجیره تأمین سبز در صنعت گردشگری. نشریه جغرافیا و توسعه، 15(46)، 34-19.
- .35 Ahmad, N. & Hoffman, H. (2007). A Framework Addressing and Measuring Entrepreneurship. Paris: OECD Entrepreneurship Indicators Steering Group.
- .36 Amato, S. Esposito Vinzi, V. & Tenenhaus, M. (2004). A global goodness-of-fit index for PLS structural equation modeling. Oral Communication to PLS Club, HEC School of Management, France.
- .37 Audretsch, D. & Feldman, M. (2003). Knowledge Spillovers and the Geography of Innovation. Handbook of Urban and Regional Economics.
- .38 Baoren, Su. (2011), Rural tourism in China. Tourism Management. No 32: 1438-1441.
- .39 Boschma, R. (2004). Competitiveness of Regions from an Evolutionary Perspective. Regional Studies, 38(9), 0110-0104.
- .40 Burer, M. & Ustenhagen, R. (2009). Which renewable energy policy is a venture capitalist's best friend? Empirical evidence from a survey of international cleantech investors. Journal of Energy Policy.
- .41 Fadeeva, Z. & Halme, M. (2001). EMPOST-NET: the emerging paradigm of sustainable tourism: a network perspective, Lund, Sweden: International Institute for Industrial Environmental Economics, Lund University.
- .42 Faludi, A. (2004). Spatial planning traditions in Europe: Their role in the ESDP process. International Planning Studies, 9(2), 155-172.
- .43 Feldman, M. (2000). Location and Innovation: The New Economic Geography of Innovation. Spillovers and Agglomeration. In G. L. the oxford handbook of
- .44 Figueiredo, E., Kastenholz, E., Eusébio, M. C., Gomes, M. C., Carneiro, M. J., Baptista, P., & Valente, S. (2011). O Rural Plural—olhar o presente, imaginar o futuro. Castro Verde-Alentejo, 100 Firm Formation
- .45 Frear, dean (2008) "The Effect of Change on Management Planning: Applying Chaos Theory", international journal of business and social science, 2(14), 57-60
- .46 Fuller, D. Buultjens, J., & Cummings, E. (2005). Ecotourism and indigenous micro-enterprise formation in northern Australia opportunities and constraints. Tourism Management, 26(6), 891-904.
- .47 Gartner, W. (2003). the language of opportunity, new movements in Entrepreneurship. 24- 103.

- .48Hall, C. M., & Muller, D. K. (Eds.) (2004). Tourism, mobility, and second homes: between elite landscape and common ground,15, Channel View Publications.
- .49Hashemi. S., & Habibi. M.(2016). Zonation of Ecotourism potentials,Case Study: Sadeqabad, Bafgh. Journal of Tourism and Development. 5(2), 65-85.
- .50Hisrich,R., Peters, M., & Dea, S. (2005). Entrepreneurship. Mc Grow Hill, New York.136.
- .51Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies. Strategic Management Journal, 20(2), 195-204.
- .52IFAD. (2015), Rural Entrepreneurship Support Project, Latin America and Caribbean Division Programme Management Department.
- .53Isenberg, D. (2011).The entrepreneurship ecosystem Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies strategy as a new paradigm for economy policy: principals for cultivating entrepreneurship. Babson Entrepreneurship Ecosystem project. Bobson Collage.
- .54 Jafari. J., & Xiao, H. (2016). Encyclopedia of tourism. London: Routledge, 15- 246.

Investigating the impact of cultural tourism and creating rural entrepreneurship

Review:

Unemployment and lack of job opportunities are one of the main problems of villages, especially among rural youth. The decrease in agricultural sector workers shows the fact that in the future, increasing employment in rural areas depends on the development of industry and service sectors. Entrepreneurship as an engine of economic development can be one of the main strategies for solving rural problems, diversifying the economy and optimally using the resources of the country's villages. Tourism is one of the largest and fastest growing industries, as a result of the new demands of tourists and the need to diversify tourism products and destinations, it provides a basis for the development of businesses, especially small and medium businesses, and the development of entrepreneurship. . Both the government and the indigenous people consider tourism as a potential source of employment and economic growth for indigenous communities. By creating new job opportunities, the tourism industry strengthens the position of local people in society and economic independence. The development of ethnic and nomadic tourism also improves investment, infrastructure development and increases the incomes of local people. Tourists traveling to ethnic and nomadic areas pay more money to buy souvenirs and stay in such areas, so ethnic and nomadic tourism is an important tool of economic development.

Keywords: tourism, rural areas, economic growth, entrepreneurship